

UDK 364.4:331.108.45]"20"

Pregledni rad

Review paper

Sabira Šašić Gadžo

OBRAZOVANJE SOCIJALNIH RADNIKA U 21. VIJEKU: IZAZOVI I POTEŠKOĆE

Socijalni rad kao akademska disciplina i pomažuća profesija prošla je kroz mnoge razvojne faze. Cilj ovog rada je ukazati da socijalni rad, kao afirmirana i utemeljena profesija, na neki način još uvijek prolazi kroz razvojni proces. Zapravo, može se reći da su globalizacija i ekonomska kriza glavni „krivci“ zbog kojih se, unatoč osnovnim mandatima usvojenim uz Globalnu definiciju, 2013. godine (promocija društvene promjene, socijalni razvoj, socijalna kohezija te osnaživanje i oslobađanje ljudi), pomjera težište djelovanja socijalnih radnika s unapređenja općeg socijalnog razvoja i blagostanja na rješavanje „tradicionalnih“ problema kao što su siromaštvo i nezaposlenost. U svemu tome ne treba smetnuti s uma da moderna društva nameću mnoštvo izazova, ali i poteškoća s kojima se socijalni radnici moraju hvatati u koštac kako bi obespravljenim članovima zajednice obezbjedili minimalne uslove za život.

Ključne riječi: kriza, socijalni rad, obrazovanje, akademska disciplina

UVOD

Obrazovanje predstavlja proces sistemskog i planskog obučavanja pojedinaca ili grupa u obrazovnim ustanovama u cilju sticanja određenih znanja, vještina, navika i stavova. U vezi s navedenim obrazovanje za socijalni rad u najširem smislu predstavlja sticanje teorijskih i praktičnih saznanja, usvajanje metodskih postupaka i sposobnosti u korištenju ličnih kapaciteta i resursa koja trebaju biti usmjereni ka pokretanju procesa promjene, bazirane na vrijednostima i znanjima iz socijalnog rada, uz neizostavnu participaciju korisnika usluga socijalne zaštite u kompletnom procesu.

S obzirom da se u okolnostima ekonomske krize, s jedne strane govori o neophodnosti veće društvene solidarnosti i ravnomjerne distribucije resursa, a s druge strane se revitaliziraju neoliberalni koncepti koji ističu značaj tržišta i samoodgovornosti za kvalitetu vlastitog života, što prate tendencije redukcije budžetskih sredstava, posebno u finansiranju socijalnih usluga, sve važniji segment u obrazovanju socijalnih radnika imaju pristupi zastupanja i osnaživanja. Zapravo, prema nekim autorima (Jugović; Brkić, 2012), ekonomska kriza doprinosi stvaranju sve većeg jaza između normativnog i praktičnog, izostanku razvojnih koncepata, utemeljenju „znanstvene bespomoćnosti“, zbog čega zastupanje i osnaživanje postaju osnovni mehanizmi za promociju socijalne pravde i aktivne participacije. Navedeno je posebno bitno u obrazovanju socijalnih radnika u 21. vijeku jer težište navedenih pristupa je ideja podržavanja ljudskih prava, socijalne pravde i kohezije, ali i razvijanje svijesti korisnika o vlastitim potencijalima i mogućnostima. Krajnji cilj je razvijanje sposobnosti i spremnosti za osmišljavanje aktivnosti koje treba da doprinesu pozitivnim promjenama. Dakle, socijalni radnici su ti koji kroz osnaživanje trebaju pomoći korisnicima usluga socijalne zaštite da izađu iz začaranog kruga pasivnosti i paternalizma. Upravo takvo osnaživanje postaje odgovor na krizu jer u njegovoj osnovi leže tri ključne vrijednosti i smisao misije obrazovanja socijalnih radnika, a to su socijalna pravda, briga za ranjive skupine i proaktivan pristup.

„TRADICIONALNI“ I SAVREMENI PRISTUPI U DEFINISANJU SOCIJALNOG RADA

Socijalni rad kao akademska disciplina i praktična društvena djelatnost u literaturi se različito određuje, zavisno od konteksta, odnosno perioda, prilika i odnosa unutar određenog društva.

Nastao na humanističkim i demokratskim idealima socijalni rad, odnosno vrijednosti socijalnog rada zasnivaju se na poštovanju jednakosti, vrijednosti i dignitetu svih ljudi, bez obzira na spol, dob, vjeru, naciju itd. Svojim djelovanjem socijalni rad odgovara na krizna i hitna stanja kao i na svakodnevne lične i socijalne probleme različitim intervencijama koje variraju od onih koje su fokusirane na psihosocijalne procese samo jedne osobe, do onih koje imaju za cilj uključivanje u socijalnu politiku, socijalno planiranje i socijalni razvoj (Vidanović, 2006: 374). S druge strane, od samog početka, praksa socijalnog rada je orijentirana na to da izlazi u susret ljudskim potrebama i razvija ljudske potencijale.

Stoga, profesija socijalnog rada teži da umanjí siromaštvo i da osnaži ranjive grupe i ljude koji su izloženi represiji kako bi promovirala socijalnu inkluziju (Vidanović, 2006: 376).

Ljudska patnja izazvana različitim uzrocima društvene ili privatne prirode i rad na njenom ublažavanju čine jedan od bitnih segmenata socijalnog rada o čemu govori i jedna od prvih definicija socijalnog rada koja je usvojena na prvoj međunarodnoj konferenciji socijalnih radnika 1928. godine. Prema ovoj definiciji socijalni rad „se odnosi na sve napore čija je svrha olakšavanje patnje (bilo kakve vrste) zbog siromaštva i omogućavanje pojedincima i porodicama da uspostave normalne životne uslove, prevenciju socijalnih nedaća, unapređivanje socijalnih i životnih uslova uz podršku socijalnih službi u pojedinačnim slučajevima, pravne i javne akcije koje provodi zajednica, te društvena istraživanja i ispitivanja javnog mnjenja. Socijalne usluge/službe stoga se ne odnose samo na skrb, socijalne akcije i socijalnu dobrobit, već također u određenoj mjeri na higijenu i edukaciju” (Paris Conference 1928, Vol 1, 688). Ovako široko određenje socijalnog rada obuhvata kombinaciju individualnog pomaganja, kolektivnih oblika socijalne podrške, pravnih i administrativnih mjera kao i istraživanja. Sveobuhvatnost definicije vjerovatno je uslovljena i tadašnjim društvenim ambijentom u kojem se nije moglo govoriti o zavidnom životnom standardu stanovništva, a svi naponi socijalnog rada usmjereni su ka povećanju općeg socijalnog razvoja odnosno kvalitete života stanovništva (Ajduković; Branica, 2006:12).

Definicija Vijeća Evrope (1995) socijalni rad određuje kao specifičnu akademsku i primijenjenu djelatnost čiji je cilj bolje uzajamno prilagođavanje pojedinaca, porodica, grupa i zajednica u okruženju u kojem žive. Socijalni radnici su odgovorni ne samo za pružanje neposrednih usluga u cilju rješavanja socijalnih problema i zadovoljavanja potreba korisnika, nego i za njihovo organizovanje, planiranje, praćenje, evaluaciju i istraživanje. Naročitost ove definicije ogleda se u tome što s

jedne strane određuje socijalni rad kao akademsku i primijenjenu djelatnost, a s druge strane potencira odgovornost socijalnih radnika koliko u rješavanju socijalnih problema toliko i u organizovanju, planiranju, evaluaciji i istraživanju.

Sve pobrojane definicije kao zajedničko ističu aktivnosti socijalnog rada u pružanju pomoći ljudima u nevolji, odnosno u rješavanju socijalnih problema, pritom mahom polaze od različitih elemenata socijalnog rada, kao što su: predmet, funkcija, principi, metode, uz stavljanje naglaska na neke od njih. Također, kod ovih definicija u manjoj ili većoj mjeri prisutno je zanemarivanje sveukupnosti pobrojanih elemenata, što istovremeno i čini specifičnim socijalni rad kao akademsku disciplinu i praktičnu djelatnost.

Posljednjih nešto više od petnaest godina sve izraženije su u socijalnom radu prisutna nastojanja za iznalaženjem jedne općevažeće sveobuhvatne definicije koja bi u sebi sadržavala ključne elemente ove multidisciplinarne nauke, ali i iznimno zahtjevne, osjetljive i stručne profesionalne djelatnosti. U ovom kontekstu, definicija socijalnog rada, usvojena na međunarodnom nivou¹, socijalni rad određuje „kao profesiju koja promoviše socijalne promjene, rješavanje problema u međuljudskim odnosima, te osnaživanje i oslobađanje ljudi sa ciljem povećanja blagostanja. Upraznjavajući teorije ljudskog ponašanja i socijalnih sistema, socijalni rad interveniše na mjestima gdje dolazi do interakcije ljudi i njihovog okruženja. Principi ljudskih prava i socijalne pravde su fundamentalni za socijalni rad“.

Iz navedenog je moguće zaključiti da ova definicija na sveobuhvatan način govori, s jedne strane, o profesiji socijalnog rada, a s druge strane o njezinim ključnim aktivnostima vezanim za rad sa različitim grupama korisnika uz puno poštivanje njihovog ljudskog dostojanstva, ljudskih prava i socijalne pravde koji čine osnovne pretpostavke ove naglašeno pomažuće profesije.

Prema Globalnoj definiciji² usvojenoj prije četiri godine socijalni rad je praktično zasnovana profesija i akademska disciplina koja promovira društvenu promjenu i razvoj, socijalnu koheziju, te osnaživanje i oslobađanje ljudi. Uz navedenu definiciju kao centralni principi u socijalnom radu navedeni su socijalna pravda, ljudska prava, kolektivna odgovornost i poštovanje različitosti. Zapravo, prema, navedenoj definiciji temeljni zadatak profesije socijalnog rada, koja prepoznaje da sprega historijskih, socio-ekonomskih, kulturnih, političkih i ličnih faktora može biti prepreka za

¹ Definicija je usvojena na Generalnoj skupštini Međunarodne fondacije socijalnih radnika (IFSW) i Međunarodnog udruženja škola za socijalni rad (IASSW) održanoj u Adelaidi, 2002. godine.

² <https://www.iassw-aiets.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>

ostvarivanje blagostanja i razvoja ljudi, jeste da angažira ljude i strukture čiji fokus treba biti na povećanju općeg blagostanja.

Mandat polazi od pozitivnih promjena u društvu koje će doprinijeti smanjenju marginalizacije i socijalne isključenosti, odnosno razvoju koji najčešće podrazumijeva prevazilaženje nedovoljnosti i otklanjanje prepreka ostvarivanju određenih društvenih ciljeva koji u konačnici treba da doprinesu boljim uslovima života ljudi, odnosno općem socijalnom razvoju pod kojim se podrazumijeva proces kvantitativnog rasta i kvalitativnih promjena koje se dešavaju u sferi životnih radnih i socijalnih uslova ljudi (Lakićević, 2009:16). Sam razvoj uključuje više razina sistema i međusektorske i interprofesionalne saradnje u cilju održivog razvoja izjednačavajući važnost ekonomskih i socijalnih aspekata. Polazeći od osnovnih principa socijalnog rada usvojenih uz Globalnu definiciju, u čijem je težištu poštivanje unutarnje vrijednosti i dostojanstva svakog ljudskog bića, nečinjenje štete, uvažavanje različitosti i poštivanje ljudskih prava i socijalne pravde, ali i od nezaobilazne uloge socijalnih radnika u ostvarivanju ideje održivog razvoja u čijem je fokusu svakako čovjek, nameće se važna uloga profesionalaca - socijalnih radnika u stvaranju ambijenta u kojem bi se ljudska prava, usvojena prije 69 godina u Općoj deklaraciji o pravima čovjeka, maksimalno poštivala. Stoga glavni fokus socijalnog rada treba da bude zagovaranje prava za sve ljude, a posebno za one koji su iz bilo kojeg razloga ograničeni u ostvarivanju ekonomskih, socijalnih ili krulturnih prava.

Iz svega navedenog proizilazi da je profesija socijalnog rada prvobitno nastala na ideji pružanja pomoći/podrške pojedincu, grupama i zajednicama u sprječavanju, suočavanju nadilaženju kriznih situacija, tj. temeljnim vrijednostima profesije socijanog rada, što je bio osnovni smjer djelovanja profesionalaca socijalnih radnika, a ujedno i osnovno težište prvih definicija socijalnog rada. Za razliku od navedenog težište novijih definicija se pomjera od tradicionalnog djelovanja na osnaživanje i ostvarivanje većeg socijalnog razvoja/blagostanja.

OSNIVANJE PRVIH ŠKOLA ZA OBRAZOVANJE SOCIJALNIH RADNIKA

Prvi programi za obrazovanje socijalnih radnika datiraju iz 19. vijeka, preciznije u literaturi (Ajduković, 1994:339) se 1896. godina smatra ključnom za razvijanje prvih obrazovnih programa iz te oblasti i to u Velikoj Britaniji i Holandiji. Ideja za obrazovanjem stručnjaka u čijem težištu bi bilo sticaje saznanja za pružanje pomoći

svim onima koji se nađu, iz bilo kojeg razloga, u nepovoljnoj poziciji proizašla je u vrijeme najvećih svjetskih ekonomjskih kriza³ čije posljedice su prvo potresle Veliku Britaniju, a potom i SAD.

Zapravo, osnovne posljedice koje su proizlazile iz kriza tog vremena su povećanje broja nezaposlenih, te s tim u vezi sve veće osiromašenje stanovništva kojem su lokalna i međunarodna zajednica pružale pomoć. Prema nekim autorima (Mowat, prema: Knežević, 2013) pružanje pomoći bez stručnjaka obrazovanih samo za tu najmjenu je bilo neprihvatljivo s etičkog i ideološkog stajališta intelektualaca tog vremena koji su bili pozvani u Nacionalno udruženje za promociju društvenih nauka, te je tako osigurana intelektualna baza razvoja socijalnog rada, a prva londonska dobrotvorna organizacija koju je ta grupa intelektualaca osnovala dobila je naziv „Društvo za organizaciju dobrotvorne pomoći i suzbijanje prosjačenja“ (Society for Organising Charitable Relief and Repressing Mendicity) u čijem težištu rada je bilo stvaranje boljih životnih uslova za tada osiromašene ljude.

S druge strane tzv. Velika depresija ili Velika kriza u Sjedinjenim Američkim Državama, koja je počela na "crni petak" u oktobru 1929. u New Yorku krahom burze, je događaj koji je, uz prethodni, imao važnu ulogu za osnivanje škola za socijalni rad i određivanje smjera djelovanja profesionalaca iz te oblasti. Ključna nuspojava Velike krize je zatvaranje banaka, a slom tržišta označio je početak desetljeća visoke nezaposlenosti⁴ i siromaštva, niskih zarada, deflacije, te izgubljenih mogućnosti za ekonomskim rastom. Sve navedeno dovelo je do povlačenja kapitala koji je u godinama prije toga bio investirano u druge nacionalne ekonomije i s tim u vezi do širenja posljedica krize u svim državama svijeta. Takav ambijent rezultirao je i potrebom za obrazovanjem stručnjaka koji bi svim onim koji su pogođeni problemima mogli pomoći. S tim u vezi obrazovanje za pomažuću profesiju kakva je socijalni rad u Sjedinjenim Američkim Državama potiče od pripadnika tadašnje poslovne i intelektualne elite koji su bili pripadnici humanitarnih pokreta, a koji su zapravo došli do saznanja da se bez obrazovanja ljudi koji bi stručno i profesionalno pružali pomoć ne može postići očekivani rezultat, što je bio razlog za uspostavljanje veze sa akademskim institucijama (Knežević, 2013:38).

³ Kriza je rječ koja ima grčko porijeklo, a predstavlja dubok, sveobuhvatan poremećaj u životu pojedinca ili zajednice sa snažnim i više ili manje teškim i trajnim posljedicama (<http://www.hrleksikon.info/definicija/kriza.html>).

⁴ U SAD-u nakon sloma čitave ekonomije, svaki četvrti Amerikanac je ostao bez posla, a prema procjenama oko 15 miliona ljudi je bilo nezaposleno u jeku krize. Prosječne nadnice su pale za 60%, a prihod od poljoprivrede za 50% (https://bs.wikipedia.org/wiki/Velika_depresija).

Još 1897. godine u Sjedinjenim Američkim Državama Mary Richmond piše apel za otvaranje škola za obrazovanje socijalnih radnika na načelima primijenjene filantropije tako da godinu dana kasnije (1898.) u New Yorku započinje šestosedmični tečaj iz socijalnog rada za djelatnike humanitarnih organizacija (Ajduković, 1994:339). Upravno navedena godina (1898.) se smatra ključnom za konstituisanje socijalnog rada kao akademske discipline u Sjedinjenim Američkim Državama.

Iz navednog proističe da su narastajući „tradicionalni“ socijalni problemi (nezaposlenost i siromaštvo), što je posebno bilo izraženo u vrijeme opisanih ekonomskih kriza, ključni razlozi osnivanja prvih obrazovnih ustanova za socijalni rad u Velikoj Britaniji, Sjedinjenim Amričkim Državama, a potom, po uzoru na njih, i u drugim državama svijeta. Ujedno, čini se, da je ambijent proizašao iz recesije odredio tadašnji smjer djelovanja socijalnih radnika kao profesionalaca, a to je „gašenje žarišta“ koja dovode do sve većeg osiromašenja stanovnika. U vezi s navedenim može se konstatovati da i danas socijalni radnici gotovo isključivo rade na ublažavanju problema onih koji iz bilo kojeg razloga ne mogu da ostvare pravo na rad ili koji su pogođeni problemom siromaštva. I posljednja ekonomska kriza koja je zakucala na vrata 2008. godine, kao i prethodne recesije, dovela je do povećanja nezaposlenih i osiromašenja stanovnika. Naime, začeci posljednje krize, koja nosi naziv i „Prva globalna finansijska kriza 21. stoljeća“ (Felton; Reinhart:2008) vežu se za probleme koji su nastali na tržištu nekretnina i s time povezanim drugorazrenim kreditima u Sjedinjenim Američkim Državama. Tako u SAD-a je od 2002. do 2006. ostvaren ubrazn ekonomski rast s tim da su plaće radnika stagnirale. U tom periodu prosječna realna stopa rasta godišnjeg prihoda bila je 2,8 %, pri čemu je 1% najviših prihoda obilježen rastom od 11 %, dok je preostalih 99% doživjelo rast od neznatnih 0,9% (Savez: 2008:8), iz čega proizlazi da je „nova recesija“ dovela do pada životnog standarda stanovnika, do povećanja nezaposlenosti, a samim time i do osiromašenja stanovništva širom svijeta.

Sve navedeno je rezultiralo pomjeranjem granica djelovanja socijalnih radnika sa unapređenja općeg socijalnog razvoja, koje se zagovara u savremenim određenjima socijalnog rada, na rješavanje tradicionalnih problema, ali i, može se reći, negativnim reperkusijama na obrazovni sistem u kojem se, bar kada se govori o nastavnim programima za socijalni rad, nedovoljno stavlja naglasak na sticanje praktičnih saznanja za unapređenje općeg blagostanja i u vrijeme kriza.

Prema nekim auorima (Knežević, 2013) najvažniji zadatak socijalnih radnika u vrijeme početka obrazovanja za socijalni rad, ali s obzirom na aktualnu situaciju i na posljedice posljednje recesije u savremenim društvima svodi se na tzv. „humanitarno

knjigovodstvo“, odnosno stvaranje baze podataka koja je obuhvatala sve one pojedince koji su bili pogođeni posljedicama tadašnjih kriza. Istina, u jeku krize postojali su i pokušaji triju najutjecajnijih organizacija iz oblasti socijalnog rada (IFSW, IASSW i ICSW) da istraže moguće „puteve političke akcije“ koji su kasnije inkorporirani u vodeći dokument Globalnu agendu za socijalni rad. Također, prema tvrdnjama nekih autora (Iokamidis; Crus Santos; Martinez Herrero:2014) recesija, koja je 2010. godine eskalirala u Eurozoni, dovela je do tzv. humanitarne krize koja je posebno imala uticaj za zemlje južne Evrope, te je sama kriza dovela do određene ideološke i profesionalne transformacije u oblasti socijalnog rada. Ipak, čini se da navedeni događaj nije imao globalni uticaj, te su ipak u većini država svijeta zadržani tradicionalni vidovi pružanja usluga iz oblasti socijalne zaštite.

Od osnivanja prvih škola za socijalni rad do danas veliki uticaj na razvoj socijalnog rada imala je psihoanalitička teorija, koja je posebno svoj trag ostavila na prelazu iz 19. u 20. vijek (Howe, 1987). Porast broja obrazovnih ustanova za socijalni rad kao i interesanata za obrazovanje u toj oblasti bilježi se u periodu nakon Prvog svjetskog rata, a sličan trend je uočljiv i nakon Drugog svjetskog rata.

Prekretnica u obrazovanju socijalnih radnika veže se za 1949. godinu, tačnije za period koji je uslijedio nakon usvajanja Opće deklaracije o ljudskim pravima (1948). U to vrijeme pokrenute su polemike o važnosti segmenta ljudskih prava u ukupnom obrazovnom procesu socijalnih radnika. Neposredno nakon toga, tačnije 1950. godine, UN su pokrenule prvu međunarodnu studiju obrazovnih institucija socijalnog rada što je uticalo na ujednačavanje dvogodišnjih obrazovnih programa u Evropi i Sjevernoj Americi (Ajduković, 1994). U ovom periodu praktično djelovanje socijalnih radnika polako smješta se u okvire državne kontrole, vremenskog okvira i na kraju mogućnosti da se ostvare maksimalni učinci u obavljanju zadataka i poslova koji su se nametnuli kao nužnost. Danas, unatoč mnogim pokušajima da se trend promijeni, posljednja ekonomska kriza, čije su posljedice još uvijek prisutne, čini se da je učvrstila poziciju socijalnih radnika na reduciranju tradicionalnih problema (nezapolenosti i siromaštva) iako se u obrazovnim programima, prateći odrednice najnovijih definicija socijalnog rada, sve više zagovara učešće socijalnih radnika u ostvarivanju općeg blagostanja.

Iz navedenog proizilazi da, iako se posljednjih decenija socijalni rad etablirao kao moderna naučna disciplina, praksa socijalnih radnika i dalje je pod pritiskom političkih struktura koje socijalne radnike koriste kao „amortizer“ društvenih nejednakosti. Zapravo, od socijalnih radnika se očekuje da maksimiziraju učinke, a da do krajnjih granica minimiziraju socijalne troškove, a da pritom ostanu vjerni

etičkim načelima, profesionalnim standardima i najboljim primjerima profesionalne prakse.

Kako bi socijalni radnici mogli da odgovore izazovima koji se postavljaju pred njih neophodno je da se u savremenim nastavnim programima za obrazovanje socijalnih radnika potencira tzv. care manager pristup u čijem težištu treba da bude praktično osposobljavanje stručnjaka za sagledavanje mogućih puteva unapređenja kvalitete života svih sudionika unutar određenog sistema s posebnim naglaskom na one koji se nalaze u nepovoljnom položaju. U programima također bi trebalo da se potencira tzv. case work pristup kroz kojim bi se socijalni radnici osposobili za procjenu potreba i rizika, ali i za učinkovito operiranje sa paketima zaštite u svrhu ostvarivanja veće kvalitete života. Zapravo, nastavni programi bi trebali biti koncipirani da profesionalce oblikuju tako da u praksi budu osposobljeni kroz procjenjivanje, tretman, istraživanje i područavanje (Miković, 2007:27-30) ostvarivati maksimalni učinak. Ne treba smetnuti s uma i sve veći značaj menadžerske funkcije koja se u socijalnom radu ostvaruje kroz: planiranje i razvoj programa, prikupljanje sredstava i podršku, definisanje organizacionih struktura i procesa, razvoj kapaciteta i sposobnosti osoblja, procjenu i promjenu programa. Zapravo, socijalni radnik kao profesionalac primjenom skupa metoda, tehnika i vještina, koje treba da stekne kroz obrazovni proces, procjenjuje potrebe korisnika usluga, ali i organizuje mrežu servisa i usluga koje na najadekvatniji način odgovaraju korisnikovim potrebama, odnosno zahtjevima (Vidanović, 2006:247). Svakako u tijesnoj vezi s navedenim aktivnostima je monitoring kao aktivnost kroz koju se sistemski i neprekidno prati procjena napretka najčešće određenog projekta, ali i proces prevazilaženja poteškoća koje pogađaju pojedince, grupe ili zajednicu tokom određenog perioda kao i pristup evaluacije kroz koji se vrši procjena planiranih socijalnih aktivnosti što posebno ima važnu ulogu u sagledavanju pristupa za rješavanje određenog problema koji pogađa više individua. Uz sve ostalo u savremenim nastavnim programima neophodno je potencirati i zagovarati razvoj pluralizma kao ključnog pristupa u iznalaženju rješenja za sve nedaće koje mogu zadesiti pojedinca, grupu ili zajednicu.

Uzimajući u obzir sve navedeno neophodno je uvesti specifikaciju nastavih programa i očekivanih rezultata, tačno definisati programske nastavne metode i načine njihove povezanosti sa postizanjem kognitivnog i afektivnog razvoja studenata socijalnog rada.

UTICAJ „NOVE“ EKONOMSKE KRIZE NA SOCIJALNI RAD

Socijalni rad od svog nastanka pa do danas ima značajnu ulogu u svakom društvu, a još u prvoj fazi razvoja zadatak koji se nametnuo kao nužan pred socijalne radnike jeste da savjetodavnim i konkretnim informisanjem pomognu i poboljšaju socijalno funkcionisanje individua, grupa i zajednica koje se nađu u nepovoljnim situacijama. S tim u vezi temeljni princip koji socijalni radnici treba da poštuju u svom radu je “princip pomoći do samopomoći” koji vodi porijeklo iz 1930. godine, a koji se temelji na ideji da socijalni radnici osnažuju klijente da vlastitim snagama i mogućnostima ravnopravno sa stručnjakom učestvuju u prevazilaženju problema. U tom kontekstu neki savremeni autori (Bašić, 2016) ističu važnost uključivanja korisnika usluga socijalne zaštite u praksu, obrazovanje i istraživanje u socijalnom radu, što „predstavlja novo, može se sa sigurnošću tvrditi i sporno područje u savremenom socijalom radu“ (Bašić, 2016:2016).

Danas, polazeći od odrednica Globalne definicije (2013), socijalni radnici intervenišu na mjestima gdje dolazi do interakcija između ljudi i njihovog okruženja poštujući principe ljudskih prava i socijalne pravde. Oni se bave barijerama, nejednakostima i nepravdama koje postoje u društvu na svim nivoima, a kao temeljne vrijednosti socijalnog rada ističu se: poštovanje slobode i dostojanstva ličnosti, uvažavanje individualnih i grupnih razlika; razvijanje potencijala pojedinaca za lični razvoj i samopomoć; spremnost da se lična osjećanja i potrebe odvoje od profesionalnog odnosa; zalaganje za opće blagostanje ličnosti; kontinuirana težnja da se profesionalno znanje i vještine upotrebe u korist drugih. Međutim, djelovanje socijalnih radnika u skladu sa navedenim vrijednostima predstavlja sve veći izazov isključivo zbog bržeg, promjenjivijeg, nestabilnog i fluidnog društava. U tom kontekstu ne treba smetnuti s uma četiri ključna elementa koji djeluju na socijalni rad, a to su: aktuelni društveni kontekst, paradigmatički/teorijski terndovi koji bitno utječu na praksu, odnos države i profesije socijalnog rada, te obrazovni sistem. S tim u vezi prema analizi UN (2011) pad ekonomskog i socijalnog razvoja, porast stope nezaposlenosti, porast apsolutnog siromaštva i gladi, negativni uticaj na društveni napredak pojedinca, porodice, zajednice i društva u području zdravlja i obrazovanja, kao i širenje socijalnih nedaća npr. povećanje samoubistava, depresivnost, alkoholizam su ključne socijalne implikacije globalne ekonomske krize iz 2008. godine, koje su „na velika vrata“ ušla 2010. godine u sve države Evrope. Upravo navedeno rezultiralo je da se u svim društvima bilježe sve složeniji problemi kod već marginaliziranih skupina, ali i opterećenje socijalnih radnika što je dovelo do

smanjenja kvalitete njihovih usluga. Još ozbiljniji globalni problem predstavlja činjenica da se usljed pada ekonomskog razvoja sve manje novca izdvaja za socijalnu zaštitu, posebno za preventivne programe i aktivnosti, te da s tim u vezi opada interes za razvoj socijalne kohezije, socijalne pravde i socijalne dobrobiti. U takvom ozračju sve više se ljudi okreće sebi i ostvarivanju koliko toliko kvalitetnog ličnog blagostanja dok se temeljni princip socijalne solidarnosti sve više napušta.

Na aktivnosti koje treba da realizuju socijalni radnici u cilju prevazilaženja nedaća koje društvene promjene nameću, poseban, možda najveći uticaj imaju dva teorijska trenda i to „tradicionalni“ pozitivizam i postmoderni konstruktivizam⁵, unatoč činjenici da danas postoji mnoštvo drugih teoretskih pristupa⁶ koji u interakciji s prethodnim, također, imaju važnu ulogu. Zapravo, socijalni rad u vrijeme kriza sve više se utemeljuje kao sofisticirano sredstvo za liječenje „bolesti društva“ i kao praksa „znanstvene filantropije“ temeljene na principima efikasnosti, efektivnosti i milosrđa (Austin, 1997, prema Jugović; Brkić, 2012:99). U ovakvom ozračju sve manje se ostavlja prostora razvoju tzv. *laissez faire* doktrine koja polazi od ideje da težište djelovanja mora biti ometano sa što je moguće manje ograničenja ili regulacija (Benolić, 2012:120). Zapravo, polazeći od osnove navedene doktrine pred socijalne radnike se postavlja izazov prilagođavanja usluga socijalnog rada potrebama ponude i potražnje, što znači da u posebno kriznim situacijama socijalni radnici treba da participiraju u razvijanju programa borbe protiv tradicionalnih problema, kao i onih koji su proizašli iz krize, ali isto tako nužno je da rade i na razvijanju akcija usmjerenih ka općem blagostanju bez prevelikog uplitanja političkih struktura. Međutim, to bi se jedino moglo postići stavljanjem veta na reduciranje, odnosno smanjenje garantovanih sredstava koja su namijenjena za socijalno zaštitne usluge, te kontinuirano razvijanje svijesti vladajućih struktura o važnosti uloge socijalnog rada kao profesije koja ima ključnu ulogu u razvoju općeg prosperiteta, odnosno uvođenje kvalitativnih i kvantitativnih promjena u svim socijalnim segmentima koji su u

⁵ Pozitivizam je pravac u čijem duhu socijalni rad sagledava klijente kroz segmente života, a ne kroz cjelovitu životnu situaciju, dok konstruktivizam polazi od toga da su društvene pojave uvijek posredovane realnošću. Zapravo, osnovno težište konstruktivizma je kreiranje ambijenta koji treba da pridonese stvaranju svrshodnog jezika koji treba da bude pretpostavka za rješavanje problema i stvaranje promjena koje dovode do njegovog rješenja (Jugović; Brkić, 2013).

⁶ Prema savremenijim autorima (Staub-Bernasconi, 2009) u profesiji socijalnog rada sve teorije se klasifikuju na one koje su fokusirane na: *individuu* (Psihodinamički koncept i psihoanalitička teorija; Bihevioralna i Kognitivna teorija; Socijalni rad fokusiran na zadatak, tzv. *Task-centred social work*; Teorija razvoja čvrstoće, tzv. *Strenght development*), na interakciju, komunikaciju i umrežavanje pojedinaca (Transakcijske analize; Socijalni rad u grupi; Izgradnja društvenih mreža i zadruga) kao i teorije i metode fokusirane na razvoj odnosa i socijalnih promjena na nivou pojedinca, grupe i zajednice (Teorija radikalnog socijalnog rada i Strukturalne teorije i socijalni rad).

interesu ne samo marginalizovanih skupina nego svih stanovnika. Ipak, u odsustvu takvog stava nužno se nameće potreba za razvijanjem novog pristupa u fokusu kojeg je odgovornost za vlastiti život⁷. Također je važno istaknuti da aktuelna situacija zahtijeva od socijalnih radnika zauzimanje pozicije tzv. neutralnih profesionalaca u čijem opisu rada je šturo dijagnosticiranje problema. Tako neki autori (Jugović; Brkić, 2013), polazeći od navedenog, kao osnovno težište socijalnog rada u vrijeme krize ističu fokusiranje na kontrolne i filantropsko-pomažuće usluge, a ne na razvijanje tzv. „moralne profesije“ ili „etičke karijere“ kao dominantnog diskursa usmjerenog ka humanitarnim akcijama, socijalnoj pravdi i demokratskim vrijednostima koje ističe Staub-Bernasconi (2009:10).

U vrijeme globalne krize čije posljedice na većinu društava svijeta su bile evidentne posebno početkom 2009. godine, a koje su još uvijek primijetne, uglavnom u tranzicijskim državama, poseban problem u odnosu socijalnog rada i države predstavlja odnos vladinog i nevladinog sektora. Zapravo, učešće različitih aktera u rješavanju problema koji proizilaze iz krize nije sporno jer može doprinijeti većoj kvaliteti ostvarivanja prava na izbor usluge. Ono što je u svemu tome ključno su razlozi kojima se ti zahtjevi opravdavaju. S tim u vezi Brook (2002) ističe u kritikama „socijalnog rada u državnom sektoru“ stavove da je socijalni rad više usmjeren na zaštitu interesa moćnih društvenih grupa, zbog čega nije u mogućnosti autentično zastupati interese korisnika. Stoga se kao rješenje može ponuditi tzv. alternativni ili integracijski „otvoreni trokut“ u čijem težištu je „međudnos konceptualnog sistema, istraživanja i prakse ili primijenjene društvene nauke povezane na dinamičan način sa vrijednostima i vještinama u socijalnom radu“ (Staub-Bernasconi, 2009:11).

Iz svega navednog nameće se zaključak da je socijalni rad uvijek, čak i u vrijeme kriza, uključujući i posljednju, pod uticajem ideoloških refleksija i političkih konjunktura unatoč sporadničnim pokušajima prevazilaženja tog uticaja.

KARAKTERISTIKE OBRAZOVANJA SOCIJALNIH RADNIKA U 21. VIJEKU S POSEBNIM OSVRTOM NA SISTEM OBRAZOVANJA ZAPADNOG BALKANA

Najveća reforma u sistemu obrazovanja koja je uvedena na prelazu iz 20. u 21. vijek je nesumnjivo tzv. bolonjski sistem koji podrazumijeva, u odnosu na dotadašnji model

⁷ Navedeni pristup se pojavio početkom 21. vijeka, a fokus je na razvoju suradnog odnosa između socijalnog radnika i klijenta s tim da za sve nedaće u kojem se nađe pojedinac, porodica ili zajednica odgovornost pada na društvo.

studiranja, kolokvijalno polaganje ispita i uvođenje sistema bodovanja⁸. Međutim, nakon nešto više od decenijske primjene ovog sistema obrazovanja nameće se zaključak da su ga mnoge države brzopleto prihvatile tako da se nekad projekat velikih očekivanja danas sveo na stidljive i mnogima još uvijek nejasne pokušaje sprovođenja novih pravila obrazovanja. Dodatni negativan uticaj su imale posljedice proizašle iz recesije, a u konačnici sve je rezultiralo površnim pristupom i još uvijek različitim tumačenju „novog“ sistema obrazovanja⁹. Opisani trend se negativno odrazio i na obrazovanje socijalnih radnika. Ovdje je nesporno važno još jednom ukazati da je to, polazeći od spoznaja Globalne definicije (2013), interdisciplinarna i transdisciplinarna nauka i kao takva temelji se na širokoj lepezi naučnih teorija i istraživanja. Zapravo, socijalni rad se, s jedne strane, oslanja na vlastite teorijske temelje i istraživanja koja su u konstantnom razvoju, a s druge strane, na saznanja drugih humanističkih nauka, npr.: socijalna pedagogija, antropologija, ekologija, ekonomija, menadžment, psihijatrija, psihologija, sociologija. Sva navedena saznanja posebno su bitna u kontekstu savremenog obrazovanja za socijalni rad gdje se sve više potenciraju u nastavnim planovima i programima modeli i pristupi čijom primjenom bi trebalo da se osigurava socijalni razvoj, a da se potisne tzv. medicinsko-pozitivistički model u čijem težištu je tretman pojedinca, grupe ili zajednice u kriznim i hitnim situacijama. Međutim, upitna je mogućnost realizacije sveobuhvatnih programa koji bi objedinjavali sve navedeno u vrijeme kada se u sistemu obrazovanja više zagovara smanjena količina gradiva u cilju olakšavanja studija budućim stručnjacima. Navedeni trend je neprihvatljiv posebno u vremenu kada se od socijalnih radnika očekuje da iznađu rješenja iz sve ozbiljnijih društvenih problema, te je neophodno sve više u savremenim programima iz socijalnog rada potencirati dinamičnost i otvorenost, spremnost i sposobnost na unapređivanje i promjene u interakciji s potrebama pojedinca, grupa, zajednica i društva. Stoga, neki autori (Ajduković, 2003) ističu da je obrazovanje socijalnih radnika cjeloživotna zadaća što podrazumijeva promišljanje dugoročnog procesa stručnog i ličnog razvoja

⁸ Osnovni princip bolonjskog sistema je da se sve buduje – izrada seminarskog rada, prisustvo na predavanjima i vježbama, aktivno učešće u nastavi, kolokvijumima, projektima. Osnovni studij najčešće traje 3 ili 4 godine, drugi ciklus studija (master studij) traje 1 ili 2 godine, zavisno od dužine trajanja prvog ciklusa studija i doktorski studij, prema Bolonjskom sistemu predviđeno je da traje 3 godine.

⁹ Ipak, ne zanemarujući ni prednosti bolonjskog modela izdvajamo neke od njih: stvaranje jedinstvenog sistema obrazovanja u Evropi i s tim u vezi jednake šanse za sve, zatim povećanje konkurentnosti kadra nakon stjecanja obrazovanja, razmjena nastavnog osoblja i studenata tokom studija. Osim toga, pretpostavljena je mogućnost obavljanja prakse u inozemstvu, što je posebno važno za polaznike studija socijalnog rada, saradnja među univerzitetima, jedinstven sistem ocjenjivanja (ETCS bodovi), korištenje brojnih programa (CEEPUS, ERA-SMUS...) koji finansiraju studijska putovanja i sl.

profesionalaca-socijalnih radnika. Zapravo, obrazovanje socijalnih radnika u 21. vijeku treba da bude tako organizovano da predstavlja integrativni i prožimajući sistem sva tri nivoa obrazovanja (prvi, drugi i treći ciklus studija) uz kontinuirano isticanje važnosti cjeloživotnog stručnog obrazovanja. Konačni cilj treba da bude osposobljavanje stručnjaka za usvajanje znanja, vrijednosti i vještina čija praktična primjena treba da pridonese učinkovitom djelovanju na reduciranju socijalnih problema i njihovih posljedica, te planiranju socijalnih intervencija u skladu sa trendovima socijalnog razvoja pri tom „uzimajući u obzir sociopolitičke, kulturne, ekonomske i historijske kontekste svake zemlje ili regiona, a istovremeno se držeći internacionalnih standarda“ (IASSW/IFSW, 2000). Također u kreiranju savremenih nastavnih planova i programa za obrazovanje socijalnih radnika ne treba zaboraviti ni važnu ulogu globalizacije koja je pridonijela unapređenju ekonomije, nauke i tehnologije, ali isto tako i širenju određenih nepovoljnih trendova kao što su povećanje nezaposlenosti, siromaštva i socijalne isključenosti (Sing, 2002). Upravo navedeni problemi, koji se pojavljuju kao nusproizvodi globalizacije, su domena socijalnog rada, ali stručnjaci iz te oblasti unutar postojećeg globalnog sistema društvenih i ekonomskih odnosa ne mogu ispuniti očekivanja društva dok se ne promijeni njegova tradicionalna uloga u društvu i dok ne postane funkcionalni sistem društva koji će omogućiti rekonstruiranje socijalne stvarnosti i prevladavanje raskoraka između normativne demokratičnosti i stvarne socijalne isključenosti mnogih građana (Ajduković 2003:6).

Poštujući sve navedeno čini se da su dvije ključne organizacije iz oblasti socijalnog rada, Međunarodno udruženje škola za socijalni rad (IASSW) i Međunarodna fondacija socijalnih radnika (IFSW), usvajanjem Globalnih standarda obrazovanja i obuke u socijalnom radu, 2002. godine, najbolje odredili smjernice za obrazovanje socijalnih radnika ističući da su glavni ciljevi globalnih standarda:

- zaštititi „primaoce, „klijente“ ili „korisnike usluga“, službi socijalnog rada
- uzeti u obzir uticaj globalizacije na nastavni plan i praksu u socijalnom radu
- pospješiti artikulaciju širom univerziteta na globalnom nivou
- pospješiti kretanje socijalnih radnika iz jedne zemlje u drugu
- podvući razliku između socijalnih radnika i onih koji to nisu
- uporediti nacionalne standarde sa internacionalnim standardima
- pospješiti partnerstvo i internacionalne programe razmjene studenata i kadrova
- omogućiti IASSW i IFSW, putem razvijanja ovakvih smjernica, da preuzmu ulogu pospješivanja pružanja pomoći fakultetima, centrima, odsjecima ili školama socijalnog rada.

Uz sve navedeno u obrazovanju za socijani rad, uvijek treba imati na umu specifičan kako povjesni i socijalno-ekonomski kontekst tako i jedinstveni razvoj potreba i razvojne faze profesije u svakoj zemlji. U vezi s navedenim nameće se stav da je ključni aspekt obrazovanja socijalnih radnika razvijanje kritičkog stava i mišljenja prvo prema profesiji, a zatim i prema društvenim procesima. Zapravo, savremeno obrazovani socijani radnik, koristeći znanost socijalnog rada treba vidjeti stvari na način kako ih nitko drugi ne vidi i biti spreman u skladu s tim znanjem praktično djelovati (Sing, 2002). U svemu tome posebno je važno uložiti napore u kreiranju nastavnih programa koji će biti u službi osposobljavanja stručnjaka spremnih odrgovoriti na sve izazove koje im nameće turbulentno društvo, a koji će zaustaviti trend „instant“ educiranja stručnjaka. Iako navedeni zahtjev pred kreatore obrazovnih programa za stručnjake iz oblasti socijalnog rada postavlja mnoge izazove, činjenica je da je to put kome se mora stremiti.

Posljedice zaddnje recesije nisu zaobišle ni područje Zapadnog Balkalna. Štaviše, posljedice u posljednjih nekoliko godina su izraženije nego u vremenu samog začetka recesije, a ekonomski oporavak, koji još uvijek traje, pretrpio je mnoge zastoje. Prema nekim autorima (Bartlet; Uvalić, 2016:47) strukturalne reforme su ključni element politika koje su potrebne za podršku oporavku, a unaprjđenje vještina stručnjaka, među kojima nesumnjivo važnu ulogu imaju socijalni radnici, je važan dio tog procesa. Posljedice krize, kao i globalni procesi u ekonomiji i društvu, čini se da su, kako u ostatku svijeta, tako i na području Zapadnog Balkana, potakli niz promjena i u sistemu visokog obrazovanja koje danas u svijetu, kako je i navedeno, postaje sistem zasnovan na otovorenosti, povezanosti sa tehnologijom i kulturom što nasumnjivo nameće nužnost dograđivanja njegove strukture i prilagođavanja promjenama u okruženju, a pritom ulažući napore da specifične profesije, među kojima je i socijalni rad, zadrže svoju autonomiju kako bi educirani profesionalci mogli biti uključeni na rješavanju socijalnih problema sprecificčnih za određeno područje. Ono što je obilježilo obrazovni sistem Zapadnog Balkana, posebno u prvoj deceniji 21. vijeka, jeste povećanje broja institucija visokog obrazovanja, a samim tim i odsjeka na kojima se obrazuju socijalni radnici. Tako danas postoji 240 aktivnih institucija visokog obrazovanja na području Zapadnog Balkana¹⁰. Bolonjska reforma je, kao i u ostatku svjeta, uvela sistem studijskog programa sa tri ciklusa u mnogim institucijama

¹⁰ Ilustracije radi u 2015. godini broj institucija u Bosni i Hercegovini dosegao je cifru od 47. Od toga je 10 državnih i 37 privatnih institucija. U odnosu na BiH na području Zapadnog Balkana jedino Srbija, sa 85 institucija visokog obrazovanja, prednjači u broju. Na trećem mjestu je Kosovo s 41, Albanija s 39, Makedonija s 16 i Crna Gora s 12 institucija (Barlet; Uvalić, 2016:48).

viskog obrazovanja. Sadašnji sistem uglavnom nudi trogodišnji studij na nivou „prvog ciklusa“ (Bachelor), mada postoje institucije koje nude i četverogodišnje studijske programe. Skoro polovina studijskih programa „drugog ciklusa“ (Master) traje dvije godine, iako postoje programi koji traju jednu godinu i to u situacijama gdje je prvi ciklus studija trajao četiri godine. Treći ciklus studija, tzv. doktorski studij uglavnom traje četiri semestra (dvije godine). Ono što možda najviše određuje smjer razvoja obrazovnih programa za socijalni rad na području Zapadnog Balkana, a što je prevladalo u odnosu na ono što se zagovara u suvremenom određenju socijalnog rada, jeste naglašena akcijska komponenta socijalnog rada. Razlog možda leži u činjenici što su na području Zapadnog Balkana prve škole za socijalne radnike osnovane mnogo kasnije nego u ostatku svijeta. Tako je prva institucija za obrazovanje socijalnih radnika osnovana u Zagrebu pod nazivom Viša stručna škola za socijalne radnike krajem 1952. godine, a od 1957. škola se vodi pod nazivom Viša škola za socijalne radnike. Obrazovni program bio je dvogodišnji. Škola je također mogla organizirati i provoditi nastavu za stručno usavršavanje osoba koje već rade na poslovima koji zahtijevaju stručni socijalni rad (Milinković i sur., 1977, prema Ajduković, 1994:344). Razlog zašto se u balkanskim zemljama profesija socijalnog rada počela razvijati znatno kasnije, tačnije, tek u drugoj polovini 20. vijeka, je dominantna uloga države u svim aspektima društvenog i profesionalnog života, a što je uticalo i na obrazovanje za socijalni rad, tako da se o nastavnim planovima i programima, kao i metodama podučavanja odlučivalo na državnom nivo, bez spremnosti za diskusije ili moguće promjene. Istovremeno, proces modernizacije obrazovnog sistema je realizovan na osnovu vladinog dekreta koji je rijetko donošen (Vidanović, 2005:287). S tim u vezi osnovne karakteristike prvih škola za socijalni rad na području Zapadnog Balkana uzrokovane su sličnošću u formalnoj strukturi institucija socijalne zaštite u republikama bivše Jugoslavije.

Prema nekim autorima (Brkić; Jugović, 2013:110) dominantno obilježje obrazovanja za socijalni rad u 21. vijeku u Srbiji, ali i u drugim državama Zapadnog Balkana, je nedovoljna usklađenost nastavnih planova i programa s obujmom literature, brojem sati, sa zahtjevom za ispunjenjem predviđene „prolaznosti“. Takav ambijent čini da se uglavnom inzistira na minimalnoj reprodukciji gradiva, pri čemu se zanemaruju praktične komponente u obrazovanju socijalnih radnika što rezultira to da diplomirani studenti socijalnog rada nisu u dovoljnoj mjeri osposobljeni za neposredni rad s korisnicima. Zapravo, kao zaključak nameće se činjenica da dominiraju teoretska nad praktičnim znanjima što nikako ne bi smio biti slučaj u savremenim programima za obrazovanje socijalnih radnika, posebno u vremenu kada

recesija i globalizacija pridonose usložnjavanju već postojećih problema. Također čini se da se u većini važećih programa potencira učenje o „savjetodavno-terapeutiskim“ intervencijama, a da se minimalan naglasak stavlja na razvijanje novih usluga i suradnje među socijalnim akterima, odnosno onim aktivnostima koje bi bile usmjerene ka razvijanju kvalitativnih i kvantitativnih promjena u životu svih stanovnika određene države.

Ono na što treba obratiti pažnju jeste isticanje vrijednosno-etičke komponente kao osnovnog obilježja, ali i kao temeljnog aspekta profesije socijalnog rada. S tim u vezi socijalni rad kao profesionalna aktivnost treba da bude usmjerena ka zaštiti, osnaživanju i uključivanju u društvo onih koji su u poziciji margine ili su na neki drugi način žrtve represije. Zapravo, socijalni rad ima odgovornost da svoju pažnju usmjerava ka svim nivoima društva mikro, mezo, egzo, makro (Hessle, 2005:19).

Prateći sve dosada navedeno smjer obrazovanja socijalnih radnika na Zapadnom Balkanu treba da prati trendove razvijenih zemalja, pri tom vodeći računa o aktuelnim poteškoćama koje pogađaju ovo područje. Zapravo, pristup edukaciji iz socijalnog rada treba da se temelji na podržavanju ljudskih prava, socijalnoj pravdi i koheziji, te osnaživanju pojedinaca, grupa i zajednica. Također je bitno da se kroz obrazovanje za socijalni rad razvija posvećenost ličnom i profesionalnom razvoju studenata socijalnog rada, s posebnim naglaskom na razvoj samoreflektirajućeg praktičara, koji djeluje temeljem kritičkog preispitivanja i praćenja učinaka svog djelovanja, a ne temeljem uvjerenja što se može postići. Dakle, izrada programa, koji prateći specifični kontekst i prilike države ili regiona u kojem se obrazuju socijalni radnici, treba da:

- odražava vrijednosti i etička načela socijalnog rada,
- ima jasno određene obrazovne ciljeve i očekivane obrazovne ishode,
- koristi metode poučavanja koje pridonose ne samo kognitivnom već i emocionalnom razvoju studenata socijalnog rada,
- odražava nacionalno ili/i regionalno određene profesionalne ciljeve, te razvojne potrebe i prioritete zajednice uz osiguravanje temeljnih sadržaja koji trebaju biti univerzalno prisutni u svim obrazovnim programima socijalnog rada,
- razvija internu i eksternu evaluaciju; ima jasne pokazatelje kako se usvajaju i primjenjuju u specifičnom kontekstu temeljena znanja, procesi, vrijednosti i vještine profesije socijalnog rada,
- osigurava razvoj kritičkog mišljenja i intelektualni stav otvorenosti prema novim iskustvima i paradigmatama, te posvećenost cjeloživotnom učenju,
- razvija okruženje za terensku nastavu i osigurava jasne i svrsishodne ciljeve terenske nastave; osigurava sudjelovanje terenskih instruktora u razvoju

- programa, posebno dijela koji se odnosi na terensku nastavu,
- razvija kritičnog i samoreflektirajućeg, moralno aktivnog i svjesnog stručnjaka, jer lična životna iskustva i vrijednosni sistem utiču na praksu socijalnog rada,
 - minimalizira i osvještava sve stereotipe i predrasude (Ajduković, 2003:9).

Zbog svega navedenog na području Zapadnog Balkana, ali i šire postoji potreba za uvođenjem novih modela u obrazovni sistem koji vode postizanju veće individualne i socijalne efikasnosti, a glavni cilj treba da budu promjene i prilagođavanja u strukturi, organizaciji i funkcijama sistema obrazovanja socijalnih radnika.

ZAKLJUČAK

Obrazovanje za socijalni rad ima dugu tradiciju na što ukazuje bogat razvojni proces nastavnih planova i programa za obrazovanje profesionalaca iz te oblasti. Međutim, treba imati na umu da proces reforme programa za obrazovanje socijalnih radnika nije još završen, a najveći uticaj na taj kontinuirani proces imaju društveni kontekst i teorijske ideje. Također odnos na relaciji država - profesija je segment koji ima značajan uticaj na karakter socijalnog rada.

Posebno je važno istaknuti da su kroz historiju krize bile glavni „krivci“ za prisutnost sve većeg jaza između „moćnih“ i „nemoćnih“, a da je prva ideja za obrazovanje za socijalni rad bila osposobljavanje profesionalaca za pružanje pomoći/podrške u suočavanju i nadilaženju kriznih situacija, odnosno smanjenje jaza između te dvije skupine. Danas se zagovara osnaživanje korisnika usluga socijalnog rada kao i ostvarivanje sveopćeg socijalnog razvoja, odnosno blagostanja. Navedeni cilj jedino je moguće ostvariti kroz inoviranje nastavnih programa u čijem fokusu treba da bude kako razvijanje snage, tako i razvijanje vjere i strasti kod budućih profesionalaca za osmišljavanje ideja koje trebaju dovesti do općeg prosperiteta uz poseban naglasak na značaj praktične nastave za vrijeme studija. U tom duhu neophodno je kreirati nastavne planove i programe za edukaciju socijalnih radnika s fokusom na cjeloživotno učenje, odnosno spremnost da se stiču nova znanja, vještine i vrijednosti. Zapravo, usluge educiranih socijalnih radnika treba da se temelje na strategijama koje su usmjerene ka povećanju nade, samopoštovanja i kreativnih potencijala ljudi, sve u cilju lakšeg suočavanja sa društvenim nepravdama, a pri tom pazeći da programi za obrazovanje za socijalni rad ne smiju postati statični, nego

dinamični, kao ključni sastavni dio procesa kroz koji se izgrađuje okvir kojem se teži. Za kraj, imajući u vidu najnovije definicije socijalnog rada, obrazovanje za socijalni rad treba da bude organizovano tako da u svakoj prilici, pa i u vrijeme recesija, podržava ljudska prava, socijalnu pravdu i suštinsku privrženost pažnji i osposobljavanju pojedinca, grupa, organizacija i zajednica za suočavanje s poteškoćama.

LITERATURA

1. Ajduković, Matina (1994), „Obrazovanje socijalnih radnika u Hrvatskoj i svijetu“, *Revija socijalne politike*, br. 4, 339-346
2. Ajduković, Matina (2003), „Obrazovanje socijalnih radnika: Kako dalje?“, *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 10 No. 1, 5-20
3. Ajduković, Marina, Branica, Vanja (2006), „Počeci socijalnog rada u Hrvatskoj između dva svjetska rata“, *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 13(1), str. 29-45
4. Austin, M. D. (1997), „The profession of social work in the second century“. In: Reisch, M. & Gambrill, E. (eds), *Social work in the 21 st Century*. Thousands Oaks, California, London, New Delhi. Pine Forge Press
5. Barker, Robert Lee (2003), *The social work dictionary*. Washington: NASW Press
6. Barket, Vil; Uvalić, Milica (2016), „Visoko obrazovanje i tržište rada na Zapadnom Balkanu“, *Kvartalni monitor* br.47
7. Benolić, Martina (2012), „Svjetska ekonomska kriza: razvoj, uticaj na Republiku Hrvatsku i subjektivni stavovi studenata“, *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, vol.46 No. 92, 119-138
8. Dervišbegović, Muhamed (2001), *Socijalni rad: teorija i praksa*, Zonex, Sarajevo
9. Felton, A., Reinhart, C. (2008), *Prva globalna finansijska kriza 21. stoljeća*, Novum, Zagreb
10. Hessle, S., Lorenz, W., Payne, M., Završek, D. (2001), *Uspostavljanje međunarodnih standarda u visokom obrazovanju za socijalni rad*, Filozofski fakultet, Univerzitet u Banja Luci
11. Hessle, Sven (2005), *Održivi razvoj i socijalni rad*, Filozofski fakultet Univerziteta u Banja Luci

12. Howe, David (1987), „An interduction to social work theory: Making sense in practice“. England: Aldershot Hants, Wildwood house Ltd. Publishing
13. IASSW; IFSW (2002), Globalni standardi obrazovanja i obuke u socijalnom radu
14. Jugović, Aleksandar, Brkić, Miroslav (2012), „Socijalni rad u Srbiji u kontekstu ekonomske krize i društvene transformacije“, u: Ljetopis socijalnog rada 2013., 20(1), 91-112
15. Knežević, Mladen (2013), „Socijalni rad - profesija krize: Je li vrijeme i za krizu profesije?“, u: Ljetopis socijalnog rada 2013., 20 (1), 31-50
16. Lakićević, Mira, Gavrilović, Ana (2009), *Socijalni razvoj i planiranje*, Filozofski fakultet, Banja Luka
17. Miković, Milanka (2007), *Socijalni rad i mentalno zdravlje*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo
18. Mowat, Charles Loch (1961), „The charity organisation society“, 1869-1913: Its ideas and work. London: Methuen
19. Payne, Malcon (2001), *Savremena teorija socijalnog rada*, Filozofski fakultet, Banja Luka
20. Ronby, A. (1990), „Teaching social work“, *Social Work Education*, 9(3), 44-59
21. Savez, Emanuel (2008), *Striking it richer: The Evolution of Top Incomes in the United States*, Berkeley
22. Sing, Horst (2002), „Utjecaj globalizacije na manje zemlje te uloga manjih zemalja u procesu globalizacije: Primjer socijalne politike i socijalnog rada“, *Revija za socijalnu politiku*, 9, (1), 23-32
23. Steen, A.A., Mathiesen, S. (2005), „Human right education: Is socijal work behind the curve?“ *Journal of Teaching in Social Work*, 25 (3-4), 143-156
24. Vidanović, Ivan (2006), „Rečnik socijalnog rada“, Tiro-Erc, Beograd
25. Vidanović, Vojin (2005): „Studentski parlament – osnaživanje studenata na putu razvoja u stručnjake“, u: *Održivi razvoj i socijalni rad*, Filozofski fakultet Univerziteta Banja Luka, str. 287-298
26. Wenocur, S., Reich, M. (2001): *From charity to entrprise: the development of american socijal work in a marcet economy*, Urbana: University of Illinois Press
27. <http://www.hrleksikon.info/definicija/kriza.html>
28. <https://www.iassw-aiets.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>
29. www.ifsw.org

SOCIAL WORKERS EDUCATION IN THE 21ST CENTURY: CHALLENGES AND DIFFICULTIES

Summary:

Social work as an academic discipline and helping profession has gone through many stages of development. The aim of this paper is to point to social work still going through the development process. The reason for this is the impact of globalization and economic crisis which resulted to move the focus of action of social workers to improve overall social development and well-being to solve the "traditional" problems such as poverty and unemployment. All this is happening despite the basic mandates adopted with the Global definition, 2013 (promotion of social change, social development, social cohesion, and the empowerment and liberation of people). In all this we must not forget that modern society imposes many challenges and difficulties in spite of which social workers must create ambience where marginalized groups have minimum requirements for life.

Keywords: social crisis, economic crisis, social work, education, academic discipline

Adresa autora

Authors' address

Sabira Šašić Gadžo

Fakultet političkih nauka Sarajevo

sabira.gadzo.sasic@fpn.unsa.ba

Rad prezentiran na Naučnoj konferenciji "Savremeni izazovi i perspektive društvenih i humanističkih studija", Filozofski fakultet u Tuzli, april 2017. god.

